

ГӨБЦСНА

**ИНЧЭСӘНӘТ
ТОПЛУСУ**

№ 3 (55) 1982

АЗӘРБ. ССР
МӘДӘНИЈӘТ
НАЗИРЛИЈИНИН
НӘШРИ

ГЭДИМ ТАР БУ КҮН

Азәрбајчан халг мусигиси өлкәмиздә, еләчә дә онун сәрһәдләриндән узагларда өзүнә чохлау пәрәстишкар газанмышдыр. Ифачыларымыз тез-тез харичи өлкәләрдә гастрол сәфәрләриндә олур, милли ифачылыг сәнәтимизи кениш тәблиғ едирләр. Севиндиричи һалдыр ки, мусигимизин лајиг тәфсирчиләри вардыр.

Азәрбајчан халг чалғы аләтләри арасында тарын ролу бөјүкдүр. Парлаг сәс тембринә малик олан бу аләтин кениш ифачылыг имканлары вар. Тар јарандығы вахтдан бу күнә гәдәр ифачылыг бахымындан бир нечә мәрһәлә кечмишдир. Мәлумдүр ки, илк тар беш симли олмуш вә диз үстүндә чалынмышдыр. Бу тара бә'зән «Иран тары» дејирдиләр. XIX әсрин әввәлләриндә јашамыш М.

Садыгчан (Мирзә Садыг Әсәд оғлу) тарын тәкмилләшмәси үзәриндә ишләјәрәк симләрин сајыны он бирә чатдырмыш, зәнк (көмәкчи) симләрини әләвә етмиш, вә тары синә үзәриндә тутуб чалмаға башламышдыр. Онун етдији реконструксија кәтичәсиндә тарын ифа имканлары кенишләнмишдир. Неч дә тәсадүфи дејилдир ки, Садыгчандан сонра јашамыш мәшһур тарзәнләр Г. Пиримов, М. Мансуров, С. Сејранов, Б. Мәнсуров, һ. Мәмәдов, Ә. Дадашов кими ифачылар һәрә өзлүјүндә муғам ифачылыгына јениликләр кәтирмиш, гәдим муғамларымызы тәзә ифадә васитәләри илә зәнжинләшдирмишләр.

Азәрбајчан профессионал мусиги сәнәтинин бахиси, даһи бәстәкарымыз Ү. Ыачыбәјов мусиги фолклорумузун әсас

жанры олан муғамларымызын өјрәнилмәсинә хүсуси диггәт јетирмишдир.

Халгымызын мә'нәви сәрвәти олан муғамларымызы ифа етмәк үчүн ону мүкәммәл билмәк, сонра исә өз јарадычылыг сүзкәчиндән кечириб динләјичијә чатдырмаг һәр бир тарзәнин борчудур. Агчаг бура биз фитри исте'дады, дәрин ифачылыг фантазијасыны, зәһмәтсевәрлији дә әләвә етмәлијик. Мәһз јухарыдакы кејфијәтләрә малик олан тарзән муғам мусигисини инкишаф етдирмәјә гадирдир.

Ејни заманда ону да дејәк ки, муғам ифачылыгында импровизасија бөјүк үстүнлүк тәшкил едир. Ифачы онда үнүдүр ки, импровизајиса онун даһили аләминә мәхсусдур. Импрозасија ифачынын исте'дадындан, даһили аләминдән, онун техники имканларындан ирәли

көлөн фантазиядыр. Бунун үчүн да ифачы муғам чалмаздан эввел һансы мушәни кечә сәсләнчәжини, һансы ифадә васитәләриндән нә тәрздә истифадә едиләәжини дәнә-дәнә муәјәнләшдирмәли, бүүн буналары импровизасијага һас олан кәзләжмәлзәнкәл, һазырлашмадан, јәни мәшгис һәјатә кечирмәлидир. Муәсир муғам ифачысы буну нәзәрә әләмәт импровизасија үсулларына хүсуси әһәмијәт вермәлидир. О, импровизасијаһын мухтәлиф формаларындан, һәмчинин тарын рәнкәрәкәт стрихләриндән, мухтәлиф сәңҗиәли кәзшмәләрдән вә сәир бу кими муғамә мәхсус олан үнсүрләрдән истифадә етмәлидир. Лухарыдакы чәһәтләр бу күнүн тарзәни үчүн чоһ вачиб олан бир мейардыр.

Әкәр эввәлләр тарзән тәкчә муғам, рәнк, диринки чалырдыса, һәм дә мушәјәтчи идисә, муәсир тарзән буналарла јәнәшы Гәрб, рус, совет вә Азәрбајҗан бәстәкарларынын мухтәлиф сәлпкили әсәрләрини тәблиғ вә тәфсир едир. Бунун үчүн муәсир тарзәнин кениш мусиги савадына мәлик олмасы вачибдир.

Совет һәкмијәти илләриндә тарзәни мусиги савады алмасы вә ифачылығыны тәкмилләшдирмәси үчүн бүүн имканлар мөвчүдәдур. О, һәм ушағ мусиги мәктәбиндә, һәм орта ихтисас мусиги мәктәбиндә, һәм дә Али мусиги мәктәби олан Азәрбајҗан Девләт Консерваторијасында тәһсил ала билир. Бүүн бу тәдрис просесиндә ифадә өз ихтисас фәннини мүкәммәл сурәтә өврәнмәклә јәнәшы, мусиги нәзәријәси, мусиги әдәбијәти тарихи, үмүми фортепиано, марксизм-ленинизм тәлимини һәртәрәfli гаврајыр. Бундан әлаәә тарзәнин өз ифачылығынын тәкмилләшмәсиндә радио вә телевизияһын, мусиги фестиваллары вә ифачылығ мүсабигәләринин, һаричи вә совет мусигиһәринин гастрол концертләринин, ифачылығ сәһәсиндә методик васитәләрини ролу шәксиздир. Бу сәбәбдән муәсир тарзән һәртәрәfli ин-

кишаф етмиш ифачылығ бачарығына мәлик олмадыр.

Севиндиричи һалдыр ки, 50-чи илләрдә тар үчүн бир бөјүк һәмчли әсәр-республиканын әмәкдар ичәсәнәт хадими һ. Ханмәмәдәдуун «Бир нөмрәли концерт»и вар идисә, һазырда һәмин бәстәкарын үч концерти, республиканын халғ артистләри С. Әләскәровун, С. Рүстәмовун, Ч. Чәһанкировун концертләри вардыр. Бу концертләрин јазылмасы илә һәр бир бәстәкар тарын ифа имканларыны хәли зәнкинләшдирмишләр. Елә бу ил мәним ифам үчүн республиканын әмәкдар ичәсәнәт хадими Т. Бакиханов вә бәстәкар Р. Миришли хүсуси оларғ концертләр јазмышлар. Мән һал-һазырда һәр ики әсәр үзәриндә јарадычылығ иши апармышам. Бу концертләр айры-айрылығда һәм ифачылығ, һәм дә мелодија зәнкинлији етибары илә бир-бириндән сечилир. Мән лухарыда адыларыны чәкдијим концертләрин бәзиләринин илк ифачысы олдуғум үчүн ону дәјә биләрәм ки, тарзәнин бир виртуоз ифачы кими пүхтәләшмәсиндә, формалашмасында бу әсәрләрин бөјүк әһәмијәти вар.

«Тар үмумиттифағ вә үмумдүңја сәвијәсинә чыхмыш бир әләтдир» дәсәк јәһылмарығ. Инди тар дүңяһын ән инкишаф етмиш популяр халғ чалғы әләтләри илә бир сырада дурур. Белә бир факты гејд едәк: дәфләрлә Умумиттифағ телевизиясы вә радиосунун академик рус халғ чалғы әләтләри вә бөјүк симфоник оркестрләринин мушәјәтиәлә тарда бәстәкарларымызын мухтәлиф вәзлии әсәрләри сәсләнмиш, лентә јазылмыш вә Умумиттифағ радиосунун гызыл фондуна дахил олмушдур.

Ири һәмчли әсәрләр олан концертләрә јәнәшы бәстәкарларымыз чохлу инструментал миниатюрләр јазмышлар. Ејни зәмәндә бәстәкарларымыз рус, Гәрби Европа, совет бәстәкарларынын әсәрләрини хүсуси оларғ тар илә фортепиано үчүн, тар илә оркестр үчүн ишләмишләр.

Бүүн бунларын нәтичәсиндә бу күнүк тарзән үчүн кениш репертуар јаранмышдыр. Муәсир тарзәнин ифа имканларынын һәртәрәfli тәзәһүрү үчүн шәрәит јаранмышдыр. Лакин чоһ тәәсүфлә гејд етмәлијик ки, бу кәзәл шәрәитдән бәзи ифачыларымыз истифадә едә билмирләр. Кәңчләримиз орта вә али мусиги тәһсил алдыгдан сонра өз ишләринин бунуна битмиш һесаб едирләр. Бәзиләри тәдрис очағларында муәллим ишләјир, бәзиләри ансамбл вә дәрнәкәлдә чалышмагла кифәјәтләнирләр. Һәлбуки, мәччә әсл ифачы тәһсил алдыгдан сонра даһа чидди чалышмалы, өз үзәриндә ишләмәли, күндән-күнә тәкмилләшмәлидир. Доғрудур һәр бир ифачы өзүндән сонра јәхшы сәнәткар јетишдирмәлидир. Бу мүғәддәс борчдур, ләкин о, ифачылығы да унутмамалыдыр. Муәллимликдән фәрғли оларғ ифачылығ сәһәсиндә ирәлиләмәк үчүн фәрди јарадычылығ тәләб олунур. Бәли, өз севдијин сәнәт дәрин мәнәббәтин олмадыр. Ифачы о заман јадда галыр, севилир ки, о сәнәтә јени әһәк, көрәкли ошхарсызлығлар кәтирир. Мән али мусиги савады алмыш тарзәнләри өз ифачылығындан әл чәкмәмәјә чағырырам.

Чоһ да тәәсүфләнирәм ки, мусиги тәһсили алмыш бәзи кәч тарзәнләр өз ифачылығларына бикәнә оларғ тар әвәзәнә китара чалмағ һәвәсинә дүшүрләр. Доғрудур, испан әләти олан китарада Азәрбајҗан мелодијалары илк анда бизә хош тәсир бағышляјыр. Амма мә лумдур ки, тар муғам пәрдәләринә әсәсләнбдир. Она көрә дә китаранын ифасында муғамлардан алдығымыз зөғг тарын ифасындан алдығымыз зөғгдән ашағыдыр. Муғам әләти олан тары естрада мусигисини әләти олан китарајла дәјишмәк олмаз.

Биз инаныр ки, кәләчәкдә дә јени-јени кәч, истәдәдли ифачыларын адыларыны ешидәчәјик. Гәдим тарын кәләчәринин даһа парлағ олачағына әминик.

Раимз ГУЛИЈЕВ.